

'Nederland heeft een mooi, maar star systeem'

Hoe kunnen overheden het beste hun onderwijssysteem inrichten? Sociologiehoogleraar **Herman van de Werfhorst** leidde een internationaal onderzoeksprogramma om dat uit te zoeken en vertelt hoe het in Nederland gesteld is.

U vergeleek de onderwijssystemen van een groot aantal landen. Wat is het ideale systeem?

'Dat is eigenlijk niet te zeggen: als een overheid het beleid richt op het ene, gaat dat vaak ten koste van iets anders. Kijk naar Finland: dat doet het heel goed op het gebied van leerprestaties en burgerschap, maar de jeugdwerkloosheid is er hoger dan bij ons. En in Nederland is er een goede aansluiting tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt, maar scoren leerlingen minder goed op burgerschap.'

Het is dus maar net wat een land belangrijk vindt?

'Ja, in Nederland gaat het de afgelopen twintig jaar vooral over de economische functie van onderwijs: hoe zorgen we dat jongeren een baan vinden die aansluit bij hun opleiding? Vergeleken met andere landen doen we het op dat punt goed. Nederland heeft een sterk ontwikkeld stelsel van beroepsonderwijs, waarbij werkgevers inspraak hebben in het curriculum. Daardoor sluiten onderwijs en arbeidsmarkt goed op elkaar aan en hebben we minder "overscholing" dan in veel andere landen, dus minder mensen die eigenlijk te hoog opgeleid zijn voor het werk dat ze doen.'

Maar dat gaat wel ten koste van burgerschap?

'In landen met een sterk ontwikkeld beroepsonderwijs, zoals Nederland en Duitsland, is er minder tijd en aandacht

voor burgerschapseducatie en lees- en schrijfvaardigheid. Het gevolg is dat mensen met een beroepsopleiding vaak minder actief betrokken zijn bij de maatschappij dan mensen met een algemeen vormende opleiding. Dat is zorgelijk: een grote groep in de samenleving laat dus weinig van zich horen en wordt daardoor ook nauwelijks gehoord. Het zou best eens kunnen dat sociale problemen in Nederland, zoals de tegenstellingen tussen etnische groeperingen, daar mee te maken hebben.'

Welke onderwijssystemen slagen er het beste in gelijke kansen te creëren?

'De ongelijkheid blijkt het grootst in systemen die vroeg selecteren. Veel landen, zoals Frankrijk, Zweden en Polen, hebben inmiddels hun selectiemoment uitgesteld: leerlingen van verschillende niveaus zitten er langer bij elkaar in de klas en hoeven minder snel te kiezen. In Zweden bijvoorbeeld pas op hun zestiende. In al die landen zien we dat daardoor de ongelijkheid tussen sociale milieus is afgenomen en dat er meer gelijke kansen ontstaan. In Nederland zien we een tegenovergestelde beweging. We selecteren steeds vroeger en stapelen wordt steeds ingewikkelder. Terwijl het voor gelijke kansen juist belangrijk is dat een onderwijssysteem flexibel is. Leerlingen moeten voldoende mogelijkheden hebben om tijdens of na hun opleiding over te stappen op een ander schooltype om het beste uit zichzelf te kunnen halen.'

Herman van de Werfhorst is hoogleraar sociologie aan de Universiteit van Amsterdam en directeur van het AMCIS. Eerder dit jaar ontving hij voor zijn onderzoek een Vici-beurs van NWO. Hij is een van de projectleiders van het internationaal vergelijkende onderzoeksprogramma Variations in Educational Systems and Their Consequences for Inequalities.

‘Nieuw schooladvies leidt tot meer ongelijkheid’

Zodat iedereen straks naar de universiteit kan?

‘Het is maar de vraag of die opwaartse druk, dat streven naar een zo hoog mogelijke opleiding voor iedereen, wel zo verstandig is. Mensen met een mbo-4-opleiding zijn bijvoorbeeld ook hard nodig in de samenleving en komen heel goed aan de bak. Met gelijke kansen bedoelen we niet dat iedereen hetzelfde niveau zou moeten bereiken; het gaat erom dat iedereen op basis van zijn capaciteiten en motivatie terecht komt in het onderwijsniveau dat het beste bij hem past.’

En op dat vlak doet Nederland het dus niet zo goed?

‘Ons systeem is inderdaad te weinig flexibel en we selecteren, zoals gezegd, steeds vroeger. Maar uit ons onderzoek blijkt óók dat de *manier* van selectie uiteindelijk belangrijker is dan het *moment* waarop je selecteert. Als er een objectieve standaard wordt gebruikt om het onderwijsniveau van leerlingen te bepalen, zoals de centrale eindtoets in Nederland, dempt dat het negatieve effect van vroege selectie op gelijkheid.’

Legt u dat eens uit.

‘Zo’n objectieve standaard zorgt ervoor dat leerlingen in een schooltype terecht komen op basis van hun capaciteiten, zonder dat daar andere factoren in meespelen. Dat zien we heel duidelijk terug in onze onderzoeksresultaten. In België hebben ze bijvoorbeeld een systeem van vroege selectie dat heel erg lijkt op het onze, maar dan zonder centrale toetsing. Daar is de ongelijkheid groter dan bij ons. De centrale eindtoets in Nederland is dus, ondanks alle kritiek, een belangrijke waarborg voor gelijke kansen.’

Slecht nieuws dan dat sinds vorig jaar het schooladvies van de leerkracht in Nederland zwaarder weegt dan de score op de eindtoets?

‘Ja, want leraren zijn bevooroordeeld, net als iedereen. Het is een misvatting dat zij helemaal neutraal naar leerlingen kunnen kijken. We weten uit onderzoek dat leerlingen met hoogopgeleide ouders gemiddeld een hoger schooladvies krijgen dan leerlingen uit lagere milieus, ook al hebben ze dezelfde IQ-score en schoolprestaties. Leerkrachten

hebben die eindtoets dus echt nodig om tot een goed advies te komen. Onze verwachting is dat het grotere gewicht van het schooladvies gaat leiden tot meer ongelijkheid.’

Maar zo’n eindtoets is maar een momentopname.

‘Ja, dat is waar. Er gaan dan ook stemmen op om in de toekomst vooral te kijken naar de data uit het leerlingvolgsysteem. Maar dan moeten we wel goed nadenken over hoe we die data analyseren. Bij een eindtoets kun je gewoon zeggen: de leerling moet een bepaald aantal punten hebben voor een havo-advies. Maar bij een leerlingvolgsysteem is dat veel minder eenvoudig. Dan moet je kijken naar hoe leerlingen zich ontwikkelen. Maar welke ontwikkeling leidt tot welk advies? Hoe moet een leraar die data beoordelen? Ik denk niet dat scholen zelf die vragen kunnen beantwoorden.’

Hoe pakken ze dat in het buitenland aan?

‘Daar is in dit onderzoek niet naar gekeken, maar voor zover ik weet, is het gebruik van leerlingvolgsystemen vooral iets Nederlands.’

Nederland heeft een minder gestandaardiseerd curriculum dan veel andere landen. Heeft dat invloed op gelijkheid en schoolprestaties?

‘Nederland controleert op output, maar laat de input vrij. Met centrale toetsen, examens en eindtermen waarborgen we wat we willen bereiken in het onderwijs, maar hoe scholen daartoe komen, mogen ze grotendeels zelf weten. Er zijn ook systemen waar de input centraal geregeld wordt, zoals in Frankrijk: verplichte schoolboeken en veel sturing op inhoud en curriculum. Dat blijkt niet goed te werken. De prestaties van leerlingen zijn lager en minder leerlingen leren op het onderwijsniveau dat bij hen past. Mogelijk is er in zulke systemen te weinig concurrentie: de scholen lijken erg op elkaar, onderwijzen allemaal hetzelfde. Terwijl concurrentie scholen juist uitdaagt om beter te presteren. Nederland heeft wat dit betreft dus een mooier systeem.’ ■

Over het onderzoek naar onderwijssystemen vindt op 15 oktober een conferentie plaats. Meer info en aanmelden: h.g.vandewerfhorst@uva.nl.

Herman van de Werfhorst geeft leestips aan Didactief-lezers op pagina 52.

Over het onderzoek naar internationale onderwijsystemen verscheen begin dit jaar in Didactief een artikelenreeks, die is na te lezen in het online archief.